

TEŞVİK SİSTEMİ KAPSAMINDAKİ YATIRIMLARIN İHRACATA VE İSTİHDAMA ETKİSİ: TR32 BÖLGESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet AYDINER¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı teşvik sistemi kapsamında yapılan yatırımların ihracat ve istihdama etkisini incelemektir. Bu bağlamda TR32 bölgesinde bulunan Aydın, Denizli ve Muğla illerinde 2002-2014 yılları arasında çeyrek dönemlerdeki teşvik belgeli yatırımların verileri kullanılmıştır. Çalışmada panel veri yöntemini kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre; Türkiye geneli için yatay kesit veri kullanıldığında teşvik belgeli yatırım artışı istidamı artırmaktadır. TR32 bölgesi için teşvik belge sayısının ve yatırım miktarının artması istihdama olumlu katkı yapmaktadır. Belge sayısının ihracata bir katkıda bulunmazken yatırım miktarının artması ihracatı yükseltmektedir. Buna göre, yatırım miktarı yüksek olan nitelikli yatırımların sayısının artması ihracata belirgin katkı sağlamaktadır. Teşvik belgeli yatırımlar emek yoğun sektörlerde daha çok istihdam üretirken, sermaye ve teknoloji yoğun sektörlerde istihdama olan katkı düşüktür. Teşvik sistemi bölgede mevcut olan sektör çeşitliliğini ve üretim desenini değiştirmeye ve artırmaya katkı vermemektedir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, İstihdam, Teşvik Sistemi, Yatırım.

JEL Kodları: F13, F14.

THE EFFECT OF INVESTMENTS MADE UNDER INCENTIVE SYSTEM ON EXPORT AND EMPLOYMENT: AN ANALYSIS FOR TR32 REGION

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate export and employment effect of investments made under incentive system. The study uses quarterly data of TR32 region between 2002 and 2014. The findings suggest that an increase in number of incentive system certificates and rise in amount of investments increase employment. While number of certificate does not have effect on regions export volume, investments with high amount boost the export. Investments under the system create more employment in labor intensive sectors than that in capital-technology intensives sectors. Turkey's incentive system does not help existing export goods diversity and export structure of the region change

Keywords: Export, Employment, Incentive System, Investment.

JEL Codes: F13, F14.

1. GİRİŞ

Devlet yardım ve teşvikleri ülkenin sosyal ve ekonomik refahının artırılması için tüm ülkelerde kullanılan politika araçlarıdır. Gelişmekte olan ülkeler teşvikleri ülkenin toptan kalkındırılması amacıyla kullanırken, gelişmiş ülkeler, ülke içindeki bölgesel farklılıkları gidermek, mevcut sektörleri daha rekabetçi hale getirmek ve geliştirmek için kullanmaktadır.

Teşvik sistemlerinde temel amaçlar özel sektörün yatırım yapmasını özendirme ve ülke dışından sermaye çekerek ülkenin üretimini ve ihracatını artırmaktır. İşsizliğin azaltılması, belli sektörlerin korunması veya büyütülmesi, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması gibi çok sayıda amaca yönelik değişik teşvik uygulamaları da bulunmaktadır.

¹ Gümrük ve Ticaret Uzmanı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, mehmetaydiner@yahoo.com

Kış-2015

Winter-2015

Cilt: 4 Sayı: 8 (74-87)

Volume: 4 Issue: 8 (74-87)

Türkiye’de 2012 yılında ilan edilen yeni teşvik sisteminin amaçları, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdam artırmak, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar özendirmek olarak belirlenmiştir (EB Raporu, 2013: 15).

Amaçları ve araçları farklılıklar gösterse de dünyadaki tüm ülkelerde yatırımları teşvik etmek için geliştirilmiş politikalar ve sistemler bulunmaktadır. Teşvik uygulamaları günümüze has uygulamalar olmayıp uzun yıllardır devletlerce uygulanan ekonomi politikalarıdır.

İkinci dünya savaşı sonrası savaşın etkisinin giderilmesine yönelik olarak Avrupa’da teşvik uygulamalarının yoğunlaştığı görüle de teşvik uygulamalarının değişik türleri bu tarihlerden önce özellikle 1929 Büyük Krizi sonrasında ABD’de kullanılmıştır.

Türkiye’de de teşvik politikaları daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresinde 1913 tarihli Teşviki Sanayi Kanunu'nun günün koşullarına uygun duruma getirilmesi ve 25 yıl süre ile uzatılması kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda, 1924 yılında Kanun tadil edilmiş ve 1927 yılında günün gereksinmelerine uygun olarak hazırlanan 1055 sayılı “Teşvik-i Sanayi Kanunu” yürürlüğe girmiştir. 15 yıl yürürlükte kalan bu yasa yeterince fayda sağlamadığından 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Yavan, 2010: 71).

Bu kanundan sonra 1950 ve 1951 yıllarında yabancı yatırımı teşvik etmek üzere iki kısa kanun, 1954 yılında geniş kapsamlı bir yasa olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1963 yılından itibaren her beş yılda bir hazırlanan kalkınma planları kapsamında yatırımların teşviki kalkınma planları ve yıllık programlar çerçevesinde çıkarılan kararnameler ve tebliğler ile yürütülmüştür. Bu dönemde yatırımların teşvikine ilişkin önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır (Yavan, 2010: 75).

Temel felsefesi serbest ekonomiye geçiş, dış ticaret ve finansal sistemde liberalleşme olarak tanımlanabilecek olan 24 Ocak 1980 kararlarına kadar değişik mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Söz konusu karar ile ithal ikameci ve korumacı politikalar terk edilmiş, dışa açık ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonraki yıllarda teşvik politikaları kapsamında hem mevzuat bağlamında hem de kurumsal yapılanmalar bağlamında çok sayıda düzenleme ve yapılanma hayata geçirilmiştir. Son olarak 2012 yılında geniş kapsamlı bir teşvik sistemi ilan edilmiştir.

Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin yasal temeli olan 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” 19.06.2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu karar ile teşvik türleri, teşvik sınıflandırması ve illerin buldukları teşvik bölgeleri yeniden tanımlanmıştır. Yeni teşvik sisteminin ana hatları Tablo-1’de, illerin buldukları teşvik bölgeleri Şekil-1’de verilmiştir.

Teşvik türleri “Genel Teşvik Uygulamaları”, “Bölgesel Teşvik Uygulamaları”, “Büyük Ölçekli Yatırım Teşviki” ve “Stratejik Yatırım Teşviki” olarak dört ana grupta sınıflandırılmıştır. Bu teşvik türlerinin içeriği özetle şöyledir:

Genel Teşvik Uygulamaları: Bu tür teşvik kapsamında bölgesel, büyük ölçekli veya stratejik yatırım teşvik uygulamalarından herhangi birinin destek kapsamına girmeyen yatırımlar, teşvik edilmeyen yatırım konuları arasında yer almamak ve öngörülen sabit yatırım tutarını sağlamak kaydıyla bölge ayrımı yapılmaksızın tüm illerdeki yatırımlar desteklenmektedir.

Bölgesel Teşvik Uygulamaları: Bu teşvikin temel hedefi illerin üretim ve ihracat potansiyellerini artırmak suretiyle iller arasındaki gelişmişlik farkını en aza indirmektir. Bu kapsamda Türkiye’deki tüm iller ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeylerine göre 6 farklı bölgeye ayrılmıştır.

Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki: Türkiye’nin teknoloji ve AR-GE kapasitesini artırma ve uluslararası rekabet üstünlüğü sağlama potansiyeli bulunan 12 farklı sektörde yapılacak yatırımlara, yine bölgesel gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılmış, ancak bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından daha avantajlı oranlarda destek sağlanmak üzere kurgulanmıştır. Yatırım projelerinin bu uygulama kapsamında desteklenebilmesi için ön koşul belirlenmiş olan 12 yatırım konusu için yer alan asgari sabit yatırım tutarlarına sahip olmalarıdır.

Stratejik Yatırımların Teşviki: Türkiye’de üretim yapısının dönüşümüne katkı sağlamak üzere tasarlanmıştır. Yurt içi üretim kapasitesinin ithalattan az olduğu ara malların veya ürünlerin üretimini

özendirmeyi hedeflemektedir. Stratejik yatırım olarak tanımlanan bu nitelikteki yatırımlar bölge ayrımı gözetilmeksizin tüm bölgelerde Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki Uygulamalarına göre daha avantajlı şekilde desteklenmektedir.

Stratejik yatırım konuları Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırımlar gibi bir liste şeklinde belirlenmemiştir. Uygulamanın amacına yönelik olarak tespit edilen koşulların tamamını sağlayan yatırım konuları stratejik yatırım olarak kabul edilmiştir. Bir yatırım projesinin bu teşvik kapsamında desteklenebilmesi için mevzuatta belirtilen koşulların tamamını karşılaması gerekmektedir.

Tablo 1. Yeni Teşvik Sistemi

Yeni teşvik sistemi kapsamında uygulanan destek, istisna, muafiyet ve indirimler ise şunlardır:

i. Katma Değer Vergisi İstisnası: Teşvik belgesi kapsamında yurt içinden ve yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için katma değer vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

ii. Gümrük Vergisi Muafiyeti: Teşvik belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

iii. Vergi İndirimi: Gelir veya kurumlar vergisinin, yatırım için öngörülen katkı tutarına ulaşınca kadar, indirimli olarak uygulanmasıdır.

iv. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

v. Gelir Vergisi Stopajı Desteği: Teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırımlara sağlanan ilave istihdam için belirlenen gelir vergisi stopajının terkin edilmesidir. Sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörülmüştür.

vi. Sigorta Primi Desteği: Teşvik belgesi kapsamı yatırımlara sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmın devletçe karşılanmasıdır. Sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde uygulanmaktadır.

vii. Faiz Desteği: Teşvik belgesi kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli yatırım kredileri için sağlanan bir finansman desteği olup, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ine kadar kullanılan krediye ilişkin ödenecek faizin veya kâr payının belli bir kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

viii. **Yatırım Yeri Tahsisi:** Teşvik Belgesi düzenlenmiş yatırımlar için Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilmesidir.

ix. **Katma Değer Vergisi İadesi:** Sabit yatırım tutarı 500 milyon Türk Lirasının üzerindeki stratejik yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen bina-inşaat harcamaları için tahsil edilen KDV'nin iade edilmesidir.

Yeni teşvik sistemi sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini baz alarak illeri altı bölgeye ayırmaktadır. Birinci bölgede bulunan iller sosyoekonomik olarak en gelişmiş iller olarak kabul edilirken, altıncı bölgedeki iller en az gelişmiş iller olarak belirlenmiştir. İlin bulunduğu bölge teşvik sistemi kapsamında yatırımcıların yararlanabileceği destek türünü, sayısını ve destek tutarlarının belirleyicisi durumundadır. Örneğin stopaj desteği ve sigorta desteği sadece altıncı bölgedeki teşvik kapsamı yatırımlara uygulanmaktadır. Aynı şekilde illerin buldukları teşvik bölgesi yatırımcıların aldıkları vergi indirimi, yatırıma katkı oranlarının farklılaşmasına sebep olmaktadır. İllerin buldukları teşvik bölgeleri Şekil-1'de verilmiştir.

Şekil 1. İllere Göre Teşvik Bölgeleri

2012 yılından beri uygulanan teşvik sistemine ilişkin sonuçlar Ekonomi Bakanlığınca 2013 yılında hazırlanan raporda açıklanmıştır. Raporda verilen ve bu çalışmanın konusu olan bazı sonuçlar Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo 2. Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Mil. TL)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Bölgesel	2.735	34.690	12.68	128.361	0.27
Genel	2.079	28.836	13.87	43.652	0.66
Büyük Ölçekli	19	3.301	173.73	4.135	0.80
Stratejik	7	9.242	1320.28	1.644	5.62
Genel Toplam	4.840	76.068	15.71	177.792	0.43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Türkiye geneli için 2012 ve 2013 yıllarında toplam 4.840 belge kapsamında 76.068 milyon TL yatırım yapılmıştır. Bu yatırımlar toplam 177.792 istihdam oluşturmuştur. Bir istihdam oluşturmanın maliyeti 0.43 milyon TL'dir. Belge başına düşen yatırım miktarı 15.7 milyon TL'dir. Belge başına en yüksek yatırım miktarı Stratejik Yatırım Teşvikleri grubundadır. Bu grupta belge başına düşen yatırım 1.320 milyon TL, Büyük Ölçekli Teşvik grubunda 173.7 milyon TL, Genel Teşvikler grubunda 13.8 milyon TL, Bölgesel Teşviklerde 12.6 milyon TL'dir.

Bölgeler itibarıyla bakıldığında da teşvik sisteminin planlanan temel işlevlerinin çoğunu yerine getiremediği görülmektedir. En gelişmiş bölge olarak kabul edilen birinci bölge 32.823 milyon TL'lik yatırım alıp yaklaşık 69 bin yeni istihdam kazanmasına karşın en geri kalmış bölge olarak kabul edilen Altıncı Bölge 8.262 milyon TL yatırım alıp 27 bin yeni iş imkânına sahip olmuş, Beşinci Bölge 4.859 milyon TL yatırım alıp 14 bin yeni

istihdama kavuşmuştur. İkinci Bölge 11.690 milyon TL yatırımla 25.831, Üçüncü Bölge 10.315 milyon TL yatırımla 22.543, Dördüncü 1.650 TL yatırımla 696 istihdam kazanmıştır.

Tablo 3. Yatırım Teşvik Belgelerinin ve Miktarlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Teşvik	Belge	Yatırım	İstihdam	Yatırım/ Belge	Yatırım/ İstihdam
1. BÖLGE	Bölgesel	692	16.924	44.813	24.46	0.38
	Büyük Ölçekli	7	815	1.354	116.43	0.60
	Genel	1.065	8.284	22.269	7.78	0.37
	Stratejik	26	800	812	400.00	0.98
	Genel Toplam	1.766	32.823	69.248	18.59	0.47
2. BÖLGE	Bölgesel	403	4.441	15.276	11.02	0.29
	Büyük Ölçekli	5	580	1.599	116.00	0.36
	Genel	387	6.058	8.850	15.65	0.68
	Stratejik	2	612	106	306.00	5.88
	Genel Toplam	797	11.690	25.831	14.67	0.45
3. BÖLGE	Bölgesel	467	4.553	17.373	9.75	0.26
	Büyük Ölçekli	4	882	332	220.50	2.63
	Genel	270	4.701	4.808	17.41	0.98
	Stratejik	1	180	30	180.00	5.88
	Genel Toplam	742	10.315	22.543	13.90	0.46
4. BÖLGE	Bölgesel	347	2.667	12.097	7.69	0.22
	Büyük Ölçekli	2	811	700	405.50	1.16
	Genel	169	2.990	4.376	17.69	0.68
	Stratejik	2	1.650	696	825.00	2.38
	Genel Toplam	2	1.650	696	825.00	2.38
5. BÖLGE	Bölgesel	283	2.654	11.958	9.38	0.22
	Büyük Ölçekli	0	0	0	0.00	0.00
	Genel	157	2.205	2.878	14.04	0.76
	Stratejik	0	0	0	0.00	0.00
	Genel Toplam	440	4.859	14.836	11.04	0.33
6. BÖLGE	Bölgesel	543	3.450	26.844	6.35	0.13
	Büyük Ölçekli	1	214	150	214.00	1.43
	Genel	31	4.598	471	148.32	10.00
	Stratejik	0	0	0	0.00	0.00
	Genel Toplam	575	8.262	27.465	14.37	0.30
GENEL TOPLAM		4.840	76.068	177.792	15.72	0.43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Bir “yeni istihdam” oluşturmak için gereken yatırım miktarı birinci bölgede 0.47 milyon TL iken bu yatırım miktarı altıncı bölgede 0.30 milyon TL’dir. Türkiye geneli için bu miktar 0.43 milyon TL’dir. Bu yatırım tutarlarına devletin destek ve teşvik kapsamında almaktan feragat ettiği vergiler ve sağladığı faiz, arazi tahsisi gibi destekler dâhil değildir. Bu sebeple teşvik belgeli yatırımlar yoluyla istihdam oluşturmanın maliyeti daha yüksektir. Destek uygulamaları türlerine bakıldığında Stratejik Yatırımlar 5.62 milyon TL yatırımla bir istihdam oluştururken, Bölgesel Teşvikler Uygulaması ise 0.27 milyon TL yatırım ile bir istihdam oluşturmaktadır. Genel Teşvikler 0.66 milyon TL, Büyük Ölçekli Teşvikler ortalama 0.80 milyon TL yatırım ile bir istihdam oluşturmaktadır.

Tablo 4. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektör ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	İstihdam	Yatırım/ Belge	Yatırım/ İstihdam
ENERJİ	197	17.520	3.936	88.93	4.55
HİZMETLER	1.320	16.423	66.230	12.44	0.25
Altyapı - Belediye	185	1.224	1.691	6.62	0.72
Diğerleri	138	870	6.514	6.30	0.13
Eğitim	259	2.383	22.270	9.20	0.11
Sağlık	82	881	5.526	10.74	0.16
Depolama	149	2.749	4.202	18.45	0.65
Turizm	410	4.953	18.924	12.08	0.26
Ulaştırma	97	3.362	7.103	34.66	0.47
İMALAT	3.001	35.858	95.119	11.95	0.38
Bitkisel Üretim	33	219	1.192	6.64	0.18
Cam	53	1.638	2.117	30.91	0.78
Çimento	13	1.569	948	120.69	1.67
Demir Çelik	38	289	760	7.61	0.38
Demir Dışı Metaller	42	859	879	20.45	0.98
Deri ve Kösele	30	77	935	2.57	0.08
Diğerleri	57	230	1.041	4.04	0.22
Dokuma ve Giyim	738	5.894	31.040	7.99	0.19
Elektrikli Makinalar	54	331	1.245	6.13	0.27
Elektronik	14	450	515	32.14	0.88
Gıda ve İçecek	353	2.813	12.601	7.97	0.22
Hayvancılık	59	541	1.506	9.17	0.36
Kâğıt	63	1.177	1.295	18.68	0.91
Kimya	97	8.544	3.071	88.08	2.78
Lastik-Plastik	306	1.129	5.337	3.69	0.21
Madeni Eşya	270	1.104	5.058	4.09	0.22
Makina İmalat	274	1.571	6.318	5.73	0.25
Mesl. Bil. Ölç. Opt. Do.	22	152	591	6.91	0.26
Orman Ürünleri	175	1.258	5.834	7.19	0.22
Ormancılık	1	3	12	3.00	0.25
Pişmiş Kil ve Çim. Ger.	146	932	3.009	6.38	0.31
Seramik	8	96	240	12.00	0.40

Tablo 4. Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektör ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı (Devamı)

Su Ürünleri	16	37	208	2.31	0.18
Taşıt Araçlar	139	4.945	9.367	35.58	0.53
MADENCİLİK	322	6.267	12.507	19.46	0.50
İstihraç ve İşleme	322	6.267	12.507	19.46	0.50
GENEL TOPLAM	4.840	76.068	177.792	15.72	0.43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2012-2013 döneminde en çok teşvik belgesi alınan ilk on il Tablo-5'te verilmiştir. İstanbul ülke gelinde en çok teşvik belgesi alınan ildir. En çok teşvik belgesi alınan 10 ilin 6 tanesi birinci teşvik bölgesinde bulunmaktadır. Teşvik sistemi içinde en çok avantajın beşinci ve altıncı bölgelere verildiği ve sistemin temel hedeflerden birinin geri kalmış bölgelere yatırımı artırmak olduğu düşünüldüğünde teşvik sisteminin işlevini yeterince yerine getiremediği görülmektedir. Tablo-5'te verilen sıralama belge sayısına göre yapılmışsa da esas olan toplam belge sayısı değil, toplam yatırım miktarıdır. Yatırım miktarları esas alındığında ilk on ilin içinde nispeten geri kalmış bölgeler olarak kabul edilen beşinci ve altıncı bölgeden hiçbir il bulunmamaktadır.

Tablo 5. En Çok Yatırım Teşvik Belgesi Alan İlk 10 İl

	İl	Belge Sayısı	Sabit Yatırım (milyon TL)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
1	İstanbul	640	5.947	9.29	22.465	0.27
2	Ankara	223	4.521	20.27	9.956	0.45
3	Kocaeli	186	4.487	24.12	8.434	0.53
4	Bursa	239	3.101	12.97	7.689	0.40
5	Şanlıurfa	122	799	6.54	7.621	0.11
6	Antalya	110	2.169	19.71	7.465	0.29
7	İzmir	221	8.410	38.05	7.194	1.18
8	Manisa	117	1.254	10.71	5.873	0.21
9	Gaziantep	217	1.942	8.94	5.000	0.39
10	Diyarbakır	102	741	7.26	3.906	0.19

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2. LİTERATÜR

Teşvik sistemleri kapsamındaki yatırımların istihdama ve ihracata etkisi konusunda literatürde çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Literatürdeki çalışmalar genellikle teşvik sistemleri ve teşvik sistemlerinin yapısı ve tarihi süreçlerine dairdir.

Az sayıdaki çalışmalardan biri olan Karabıçak (2013: 274) teşviklerin genel ve yerel kalkınmaya etkisini incelediği çalışmasında 2012 yılında ilan edilen teşvik sisteminin istihdama olumlu katkı yaptığını bildirmiştir. Çiftçi (2013: 28) ise Türkiye'de uygulanan teşvik sistemlerinin istihdama etkisi ele aldığı çalışmasında teşvik belgeli yatırımların istidama etkisinin düşük olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Yatay Kesit Veri ve Panel Veri Yöntemleri kullanılarak teşvik kapsamındaki yatırımların istihdama ve ihracata etkisi araştırılmıştır.

3. VERİ

Çalışmada TR32 Bölgesinin 2002-2014 yılları için çeyrek dönemlerdeki teşvik sistemi kapsamındaki yatırımların miktarı (YAT), bu yatırımların sağladığı istihdam (İST) verileri ve bu döneme ait ihracat (İHR) verileri kullanılmıştır. Veriler Ekonomi Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve TÜİK'ten alınmıştır. Çalışma Eviews programı kullanılarak yapılmıştır.

3.1. TR32 Bölgesi

Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasında TR32 bölgesi olarak tanımlanan bölge Aydın, Denizli ve Muğla illerinden oluşmaktadır. Teşvik bölgesi sınıflamasında bu illerden Muğla birinci bölgede bulunurken Aydın ve Denizli ikinci bölgededir. Bölgeye ilişkin bazı istatistikler Tablo-6 ve Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo 6. TR 32 Bölgesi Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
Bölgesel	134	973	7.26	4.335	0.22
Büyük Ölçekli	1	54	54.00	440	0.12
Genel	64	800	12.50	1.234	0.65
Stratejik	0	0	0	0	0.00
Genel Toplam	199	1.827	9.18	6009	0.31

Bölge 2012-2013 döneminde toplam 199 teşvik belgesi kapsamında 1.827 milyon TL'lik yatırım almıştır. Bu yatırımlar 6.009 yeni istihdam oluşturmuştur. En çok kullanılan teşvik türü bölgesel teşvik olmuştur. Bu gruptaki teşvik belgesi sayısı 134 iken genel teşvik grubundaki belge sayısı 64'dür. Bölgede stratejik yatırım teşviki grubundan hiç belge alınmamıştır. Büyük ölçekli yatırım teşvik belgesi sayısı sadece bir olmuştur.

Tablo 7. TR32 Bölgesi Yıllara Göre Çalışan Sigortalı Sayısı (Kendi İşyeri ve İsteğe Bağlı Hariç)

	2011			2012			2013		
	Kamu	Özel	Top.	Kamu	Özel	Top.	Kamu	Özel	Top.
Aydın	8	105	113	8,5	112	121	8	119	128
Denizli	7	147	155	7,4	158	166	7	171	178
Muğla	11	120	132	11,7	128	140	10	137	148
Toplam	27	373	400	27,7	400	428	26	429	455

Kaynak: SGK

Bölgenin istihdam ve ihracat verilerine bakıldığında SGK kayıtlarına göre 2011 yılı sonundan 2013 yılı sonuna kadar özel sektör istihdamı yaklaşık 56 bin kişi artmıştır. En büyük artış yaklaşık 25 bin kişi ile Denizli ilinde olurken, Aydın ilinde 15 bin, Muğla ilinde 16 bin kişilik artış olmuştur. Aynı dönemde teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdam Denizli ilinde 1.889, Aydın ilinde 2.142 ve Muğla ilinde 1.978 olarak gerçekleşmiştir. Denizli ilinde toplam istihdam artışı %3,4, Aydın ilinde %14, Muğla ilinde %12'dir.

Teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdam verileri teşvik başvurusu yapılırken oluşması tahmin edilen muhtemel istihdam sayıları olup bunun ne kadarının hayata geçtiğine dair bir bilgi yoktur. Aydın ilindeki teşvik kapsamı yatırımlar en fazla enerji sektöründe olmuştur ancak bu yatırımın istihdam etkisi oldukça düşüktür. Muğla ilinde teşvik kapsamında en çok yatırım turizm sektörüne olmuştur. Bu sektörün yıl boyunca aynı seviye çalışan istihdam etmemesi, mevsimlik çalışması nedeniyle bu istihdam etkisinin kalıcı olmadığı tahmin edilmektedir. Bu sebeplerle Aydın ve Muğla illerindeki teşvik kapsamı yatırımların reel üretime ve ihracata katkısı olmadığı gibi imalat sanayi sektörlerinde de anlamlı bir istihdam da üretmediği görülmektedir. Denizli ilindeki teşvik kullanımları reel üretime yönelik olup yatırımların çoğu üretimi artırabilecek ve ihracatı destekleyecek türdendir. Ancak yatırımların ağırlık kısmı imalat sektörüne yönelik olmasına karşın yatırımların bu sektördeki istihdam etkisi oldukça düşüktür. Bu verilere göre teşvik sisteminin TR 32 bölgesinde istihdam ve ihracata yüksek bir katkısının olduğunu söylenemez.

Tablo 8. TR32 Bölgesi İlleri Yıllara Göre İhracatçı Firma Sayısı ve İhracat (Milyon \$)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Aydın	424	552	706	711	689	744
Denizli	1.587	2.126	2.639	2.622	2.895	2.811
Muğla	193	210	236	243	269	342
Toplam	2.204	2.888	3.581	3.576	3.853	3.897

Kaynak: TÜİK

3.2. Aydın İli

Aydın ili yeni teşvik sistemi döneminde toplam 46 adet belge kapsamında 829 milyon TL yatırım almıştır. Bu yatırımlar 2.142 istihdam oluşturmuştur. En çok kullanılan teşvik türü Genel Teşvik Uygulaması grubundandır. En fazla teşvik kapsamı yatırım enerji sektörüne yapılmıştır. Enerji sektörünü turizm ve eğitim sektörü izlemektedir. İstihdam oluşturmada en verimsiz sektör de enerji sektörüdür. Enerji sektörü 3.85 milyon TL yatırım ile bir istihdam oluşturmaktadır. İl geneli için ortalama 2.58 milyon TL yatırım bir istihdam sağlamıştır. İldeki teşvik belgelerinin yarısından fazlası hizmet ve enerji sektörü için alınmıştır.

Tablo 9. Aydın İli Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
Bölgesel	26	191	7.35	1.350	0.14
Büyük Ölçekli	1	54	54.00	440	0.12
Genel	19	584	30.74	352	1.67
Stratejik	0	0	0.00	0	0.00
Genel Toplam	46	829	18.02	2.142	0.39

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 10. Aydın İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
Enerji	8	484	60.50	127	3.85
Turizm	7	77	11.00	542	0.14
Eğitim	7	56	8.00	495	0.11
Gıda ve İçecek	6	33	5.50	258	0.13
Makina İmalat	3	61	20.33	471	0.13
İstihraç ve İşleme	3	16	5.33	56	0.29
Altyapı - Belediye	3	14	4.67	15	0.93
Pişmiş Kil ve Çim	2	15	7.50	45	0.33
Lastik-Plastik	2	7	3.50	28	0.25
Dokuma Giyim	1	55	55.00	65	0.85
Su Ürünleri	1	7	7.00	10	0.70

Tablo 10. Aydın İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı (Devamı)

Sağlık	1	1	1.00	10	0.10
Diğerleri	2	4	2.00	20	0.20
Genel Toplam	46	829	18.02	2.142	0.39

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

3.3. Denizli İli

Denizli ili yeni teşvik sistemi döneminde 100 teşvik belgesi kapsamında 498 milyon TL yatırım almıştır. Bu yatırımlar 1.889 yeni istihdam oluştururken, bir yeni istihdam için 0.26 milyon TL harcanmıştır. Denizli ilini diğer iki ilden ayıran belirgin özelliği bu ildeki yatırımların reel sektör denebilecek olan sektörlerde yoğunlaşmış olmasıdır. Denizli ilinde de enerji ve hizmet sektörleri olan turizm, sağlık, eğitim gibi sektörlerde yatırım yapılmıştır ancak diğer illerde bu gruptaki yatırımlar bu illerdeki ağırlığı oluşturan yatırımlardır. Denizli ilindeki yatırımların istihdam oluşturmada diğer iki ile göre daha düşüktür. Buna göre teşvik sisteminin özellikle turizm, eğitim gibi emek yoğun sektörlerde daha çok istihdam oluştururken sermayenin yoğun olduğu ve reel üretimin gerçekleştiği imalat sanayi sektörlerinde daha az istihdam oluşturduğu söylenebilir. Nitekim

Muğla ilinde teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdamın % 70'lik kısmı, Aydın ilinde %49'luk kısmı ve Denizli ilinde ise %30'luk kısmı turizm ve eğitim gibi hizmet sektörlerindeki yatırımlar yoluyla oluşmuştur.

Tablo 11. Denizli İli Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Yatırım (Milyon)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Bölgesel	55	288	5.24	1.090	0.26
Genel	45	210	4.67	799	0.26
Büyük Ölçekli	0	0	0	0	0
Stratejik	0	0	0	0	0
Genel Toplam	100	498	4.98	1.889	0.26

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 12. Denizli İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Sabit Yatırım	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Dokuma	55	209	3.80	714	0.29
İstihraç vşleme	11	51	4.64	258	0.20
Enerji	7	100	14.29	68	1.47
Eğitim	6	28	4.67	479	0.06
Gıda ve İçecek	4	38	9.50	45	0.85
Turizm	3	20	6.67	97	0.21
Elektrikli Makinalar	2	9	4.50	68	0.13
Madeni Eşya.	2	6	3.00	39	0.15
Altyapı - Belediye	2	3	1.50	0	0.00
Demir Dışı Metaller	1	14	14.00	4	3.45
Bitkisel Üretim	1	5	5.00	10	0.50

Tablo 12. Denizli İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı (Devamı)

Taşıt Araçlar	1	4	4.00	110	0.04
Deri ve Kösele	1	3	3.00	10	0.30
Cam	1	3	3.00	35	0.09
Makina İmalat	1	2	2.00	5	0.40
Orman Ürünleri	1	2	2.00	15	0.13
Diğerleri	1	2	2.00	12	0.17
Genel Toplam	100	498	4.98	1.889	0.26

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

3.4. Muğla İli

Muğla ili yeni teşvik sisteminin uygulamada olduğu 2012-2013 döneminde 65 adet teşvik belgesi ile 550 milyon TL yatırım almıştır. Bu yatırımın %90'lık kısmı Bölgesel Teşvik Uygulaması kapsamında olup en çok teşvik belgesi turizm sektöründe alınırken yine en çok yüksek yatırım bu sektörde olmuştur. Turizm sektöründeki yatırım tutarı 373 milyon TL, bu sektördeki yatırımın oluşturduğu istihdam sayısı 1.250'dir. Turizm sektöründeki 0.03 milyon TL'lik yatırım bir istihdam üreterek en düşük maliyetle istihdam

oluşturulabilen sektör olmuştur. Muğla ilindeki yatırımların %75'i turizm, eğitim, sağlık gibi hizmet sektöründe olup ilin mevcut sektör ve üretim çeşitliliğine doğrudan katkı sağlamayan yatırımlardır. Hizmet sektörü istihdamı toplam istihdamın yaklaşık %80'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu ilde de emek yoğun olan sektörlerdeki yatırımların daha fazla ve daha düşük maliyetle istihdam oluşturduğu görülmektedir. Bu sektörlerdeki özellikle turizm sektöründeki çalışanların kazançlarının genelde düşük olduğu ve iş sürekliliğinin olmadığı düşünüldüğünde bu yatırımların ilin genel refahına katkısının düşük olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 13. Muğla İli Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Milyon TL)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Bölgesel	53	494	9.32	1.895	0.26
Genel	12	56	4.66	83	0.67
Büyük Ölçekli	0	0	0	0	0
Stratejik	0	0	0	0	0
Genel Toplam	65	550	8.46	1.978	0.27

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 14. Muğla İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı

Sektörü	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Mil)	Yatırım/Belge	İstihdam	Yatırım/İstihdam
Enerji	1	14	14.00	0	0.00
Turizm	33	373	11.30	1.250	0.03
Eğitim	4	16	4.00	130	0.03
Gıda	2	5	2.50	50	0.04
İstihraç	9	43	4.78	214	0.04
Altyapı -	3	13	4.33	8	0.37
Su Ürünleri	1	2	2.00	27	0.04
Orman Ürün	1	2	2.00	8	0.13
Sağlık	3	27	9.00	150	0.02

Tablo 14. Muğla İli Teşvik Belgelerinin Sektöre Göre Dağılımı (Devamı)

Hayvancılık	3	18	6.00	79	0.04
Depolama	2	29	14.50	20	0.10
Bitkisel Üreti	1	2	2.00	12	0.08
Ulaştırma	1	1	1.00	10	0.10
Diğerleri	1	4	4.00	20	0.05
Genel Toplam	65	550	8.46	1.978	0.03

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

4. METODOLOJİ

Teşvik belgeli yatırımların istihdam ve ihracata etkisi Bireysel Etkili Panel Veri Yöntemi ile araştırılmıştır. Panel Veri Regresyon Modeli:

4.1. Teşvik Belgeli Yatırımların İstidam Etkisi

$$\text{İst}_{it} = \mu_i + \alpha_1 \text{Yat}_{it-1} + \alpha_2 \text{Bel}_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

İst: i ilindeki t dönemindeki Yatırımların Sağladığı İstihdam Sayısının Log.

Yat: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Miktarı (TL) Log.

Bel: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Belgesi Sayısının Log.

4.2. Teşvik Belgeli Yatırımların İhracat Etkisi

$$\text{İhr}_{it} = \mu_i + \alpha_1 \text{Yat}_{it-1} + \alpha_2 \text{Bel}_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

İhr: i İlindeki t dönemindeki İhracatının Logaritması

Yat: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Miktarı (TL) Logaritması

Bel: i İlindeki t-1 dönemindeki Yatırım Belgesi Sayısının Logaritması

4.3. Türkiye Geneli Yatırımların İstihdam Etkisi

Yatay kesit veriye ilişkin Doğrusal Regresyon Modeli:

$$\text{İST}_i = \mu_i + \alpha_1 \text{YAT}_i + \alpha_2 \text{BEL}_i + \varepsilon_i$$

İst: i İlindeki Yatırımların Sağladığı İstihdam Sayısının Logaritması

Yat: i İlindeki Yatırım Miktarı (TL) Logaritması

Bel: i İlindeki Yatırım Belgesi Sayısının Logaritması ifade eder.

5. BULGULAR

5.1. Türkiye Geneli Bazında Yatırımların İstihdam Etkisi

Çalışmada ilk olarak 2012-2013 dönemi için Türkiye geneli 81 ile ait veri kullanılarak doğrusal regresyon yöntemi ile yatırım miktarının ve teşvik belgesi sayısının istihdama etkisi araştırılmıştır.

Türkiye geneli için hem yatırımın artması hem de belge sayısının artması istihdamı artırmaktadır. Yatırım miktarının %1 artması istihdamı % 0.12 yükseltmektedir. Belge sayısının % 1 değişmesi istihdama % 0.93 etki etmektedir. Teşvik kapsamındaki yatırım miktarının ve belge sayısının artması istihdama olumlu katkı vermektedir.

Tablo 15. İller Bazında Yatırımların İstihdam Etkisi

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.122262	0.0433
Belge	0.935528	0.0000
Sabit	1.296487	0.0000

5.2. Teşvik Belgeli Yatırımların TR32 Bölgesinde İstihdam Etkisi

TR32 bölgesi için yatırımın artması istihdama az da olsa olumlu katkı sağlamaktadır. Bu sonuç yukarıda bölgenin verileri analiz edilirken ulaşılan sonuç ile uyumludur. Yatırım %1 artması istidamı %0.006 yükseltmektedir. Belge sayısındaki %1'lik artış istihdamı %1.25 artırmaktadır. İller için bireysel etkiler anlamlıdır. En yüksek bireysel etki Muğla ilindedir.

Tablo 16. Teşvik Belgeli Yatırımların İstidam Etkisi

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.006531	0.0048
Belge	1.252742	0.0000
Aydın	1.237528	0.0000
Denizli	0.998957	0.0000
Muğla	1.292687	0.0000

Bölgenin verileri analiz edilirken ulaşılan, emek yoğun sektörlerdeki yatırımların sermaye ve teknoloji yoğun sektörlerdeki yatırımlara göre daha çok istihdam ürettiği tespiti için sınanması amacıyla enerji sektörü ve eğitim, turizm, sağlık gibi hizmet sektörlerinin dışında kalan sektörlerdeki yatırımların istihdam etkisi araştırılmıştır. Sonuçların verildiği aşağıdaki Tablo-17 den de görüldüğü üzere hizmet sektörü dışındaki sektörlerdeki teşvik belgeli yatırımların istihdam üretme etkisi oldukça düşüktür. Bu durum teşvik sisteminin bölgenin reel üretim gücüne dolayısıyla ihracatına da destek sağlayamadığı şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü sonraki bölümde verilen sonuçlardan da görüldüğü üzere teşvik belgeli yatırımların ihracata olan katkısı oldukça düşüktür.

Tablo 17. Teşvik Belgeli Yatırımların İstidam Etkisi (Enerji ve Hizmet Sektörü Hariç)

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.002153	0.0032
Belge	0.090119	0.0000
Aydın	1.211282	0.0000
Denizli	0.992318	0.0000
Muğla	1.238634	0.0000

5.3. Teşvik Belgeli Yatırımların TR32 Bölgesinde İhracata Etkisi

Teşvik belgeli yatırım miktarının artması bölgenin ihracatına az da olsa olumlu katkı vermektedir. Yatırım miktarının %1 artması ihracatı % 0.016 artırmaktadır. Belge sayısının artmasının ihracata etkisi bulunmamaktadır. İhracat için bireysel etkisi en yüksek il Denizli'dir.

Tablo 18. Teşvik Belgeli Yatırımların İhracat Etkisi

Değişken	Katsayı	P-Değeri
Yatırım	0.016384	0.0109
Belge	0.041080	0.0611
Aydın	7.828556	0.0000
Denizli	8.448098	0.0000
Muğla	7.392368	0.0000

6. SONUÇ

Bu çalışmada teşvik belgeli yatırımların ihracat ve istihdam üzerine etkisi araştırılmıştır. İlk olarak Türkiye'deki tüm iller için 2013 yılına ait yatay kesit veri kullanılarak teşvik belgeli yatırımların istihdama etkisi incelenmiştir. Sonraki bölümde TR32 bölgesinde bulunan Aydın, Denizli ve Muğla illerinin 2002- 2014 yılları arasında çeyrek dönemdeki yatırım teşvik ve ihracat verileri Panel Veri Yöntemi kullanılarak teşvik belgeli yatırımların bu bölgedeki istihdam ve ihracata etkisi araştırılmıştır.

Ulaşılan sonuçlara göre Türkiye geneli için yatırım teşvik belgesinin ve yatırım miktarının artması istihdamı az da olsa artırmaktadır. Yatırım miktarının %1 artması istihdamı % 0.12 yükseltmektedir. Belge sayısının % 1 değişmesi istihdama % 0.93 etki etmektedir. Teşvik kapsamındaki yatırım miktarı ve belge sayısının artması istihdama olumlu katkı vermektedir.

TR32 bölgesi için yatırımın artması istihdama az da olsa olumlu katkı sağlamaktadır. Yatırım %1 artması istidamı %0.006 yükseltmektedir. Belge sayısındaki %1'lik artış istihdamı %1.25 artırmaktadır. İller için bireysel etkiler anlamlıdır. En yüksek bireysel etki Muğla ilindedir.

Teşvik belgeli yatırım miktarının artması bölgenin ihracatına da az da olsa olumlu katkı vermektedir. Yatırım miktarının %1 artması ihracatı % 0.016 artırmaktadır. Belge sayısının artmasının ihracata etkisi bulunmamaktadır. İhracat için bireysel etkisi en yüksek il Denizli'dir.

Teşvik sistemi kapsamı yatırımlar her ne kadar hem ülke geneli için hem de TR32 bölgesi için istihdama olumlu katkı yapsa da katkı çok yüksek değildir. Aynı şekilde teşvik belgeli yatırımların ihracata belirgin yükseklikte bir katkısı bulunmamaktadır.

Teşvik belgeli yatırımlar özellikle turizm, eğitim gibi emek yoğun sektörlerde daha çok istihdam oluştururken sermayenin yoğun olduğu ve reel üretimin gerçekleştiği imalat sanayi sektörlerinde daha az istihdam oluşturmaktadır. Nitekim Muğla ilinde teşvik belgeli yatırımların oluşturduğu istihdamın % 70'lik kısmı, Aydın ilinde %49'luk kısmı ve Denizli ilinde %30'luk kısmı turizm ve eğitim gibi hizmet sektörlerindeki yatırımlar yoluyla oluşmuştur.

Diğer taraftan teşvik belgesi sayısına ve yatırım miktarlarına bakıldığında ülke genelinde en çok teşvik belgesi alan ilk on ilin altı tanesinin birinci teşvik bölgesinde bulunması teşvik sisteminin planlanan birçok işlevi yerine getiremediğini görülmektedir. Bölgesel farklılıkların giderilmesi, refahın ülke geneline yayılması, geri kalmış bölgelere yatırım çekilmesi gibi temel amaçlara ulaşılamamaktadır. Bu sebeplerle teşvik sisteminin yeniden ele alınması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Ozan ve Esen ÇAĞLAR (2012). Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, TEPAV Yayını, N201221, Nisan, ss. 1-11.
- ACİNÖROĞLU, Serkan (2009), "Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:1 Cilt:1 Sayı:2, ss.147-169.
- AKDEVE, Erdal ve Erdal T. KARAGÖL E. (2013). "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 37 – Temmuz 2013
- ÇATAL, M. Faruk (2010). "Devlet Teşvikleri Ve Erzurum'da Tarihsel Bir Uygulama Örneği" Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, 2010
- ÇİFTÇİ, Hakkı ve Murat KOÇ (2013), "İstihdamın Artan Önemi ve Teşvik Belgeli Yatırımlar Etkinlik Analisi", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 2 Sayı 6 Kış 2013.
- EKONOMİ BAKANLIĞI (2013) Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012– Haziran2013), <https://www.ekonomi.gov.tr> (ET: 08.09.2015)
- GÜLMEZ, Mustafa ve İlkay N. YALMAN (2010), "Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği" Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010.
- KARABIÇAK, Mevlüt (2013), "Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel Ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri". SDÜ. İİBF Dergisi, Y.2013, C.18, S.3, S.263-280.
- ORAL GEDİZ, Burcu ve Alparslan UĞUR (2013) "Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yardımları (Teşvikler): 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler" Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi – Sayı:21 (2013)
- YAVAN, Nuri (2011) "Bölgesel Teşviklerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz", Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 22, Sayı: 81, s: 65-104.
- YAVAN, Nuri (2011) "Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi", 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikalarının Yönetişimi, TEPAV Yayını, 27-28 Ocak, Ankara, s: 127-154.
- YAVAN, Nuri (2010). Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No: 27, 2010.